Några hustyper på landsbygden mellan 1700 - 1940

2026-05-03/Per Axenborg

Enrumsstugan

Eldhuset eller enrumsstugan är den äldsta bostadsform som det fortfarande finns exempel på, i form av gamla fäbodstugor och backstugor. Där finns bara ett rum, med spisen och murstocken i ena hörnet och dörren på gaveln.

I sådana hus bodde fattigt folk på landet och städernas utkanter.

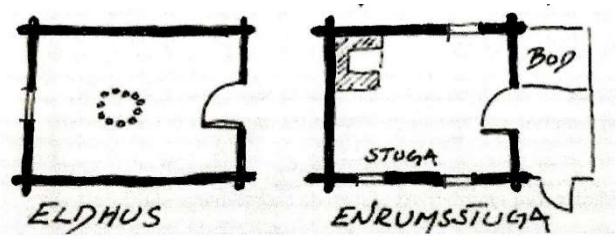

Exempel på enrumsstuga

Enkelstugan

Enkelstugan är en vidareutveckling av enrumsstugan. Den består av ett rum med eldstad, en förstuga och en kammare med eldstad. Ingången var på ena långsidan och det var lågt i tak, för att få en liten volym som krävde uppvärmning. Den beskrivs i 1734 års byggningabalk och under 1800-talet var det den vanligaste stugan.

Enkelstugan var vanlig på mindre bondgårdar och som torpstugor. Här bodde soldater, torpare, dagsverksarbetare och hantverkare. Den stora stugan användes till vardags av alla familjemedlemmar både som sov- och matrum.

Under 1800-talet byggdes enkelstugan på med en vindsvåning, som användes som förråd och till sommarens extra sovplatser.

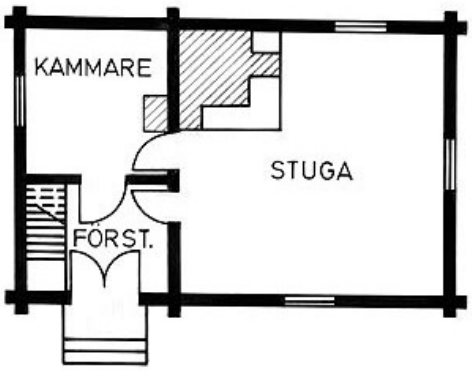

Exempel på enkelstuga

Parstugan

Parstugan består av två rum, eller "stugor", samt en kammare och en förstuga (farstu)mellan dem.

Det karaktäristiska med en parstuga är att förstugan med entrén ligger i husets mitt och att man därifrån når ett rum till höger och ett rum till vänster. Det mindre rummet rakt fram bakom förstugan, kammaren, var i herrskapssammanhang ett enskilt sovrum, men användes i bondstugan sällan som bostadsrum.

Ursprungligen hade bara köket eldstad och var det enda till vardags bebodda rummet. Det tjänstgjorde som kök med bakugn, sovrum och under vintertid som arbetsrum.

Det rummet som saknade eldstad kunde inredas med målningar eller tapeter, eftersom de inte riskerade att smutsas ned av sot. När rummet inte användes förvarades där kistor och skåp med hushållets finkläder och linneförråd.

Senare sattes eldstad in även i finrummet. Två symmetriskt placerade skorstenar är därför ett sätt att känna igen en parstuga.

När man behövde mer utrymme byggde man på en ”framkammarstuga” på en eller båda gavlarna.

I mitten av 1800-talet blev det vanligt att bönderna byggde på med vindsvåning. Där kunde man inreda en självständig bostad. Här kunde den äldre generationen sättas på ”undantag” eller så hyrdes bostaden ut.

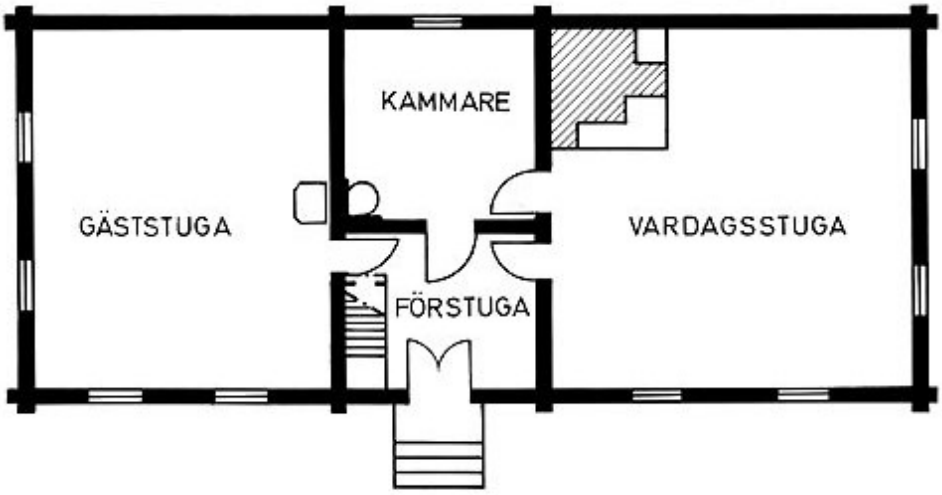

Exempel på parstuga

Korsbyggnad

Korsbyggnader var en utveckling från så kallade ”bakkammar-stugor”. De uppstod när man på baksidan av en enkelstuga byggde på med kammare på husets baksida. Om bakkammaren upptog husets fulla längd och täcktes med ett gemensamt tak, så erhölls ett närmast kvadratiskt hus med en centralt placerad skorstensstock och fyra kringliggande rum.

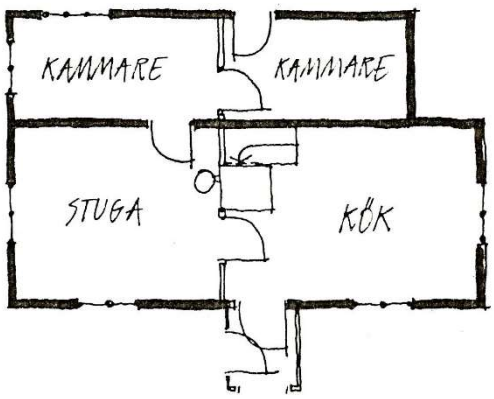

Exempel på enkelstuga med bakkammare

Korsbyggnaden är till sin utformning energieffektiv och därmed vedbesparande, då den kvadratiska planformen har minimal ytterväggsyta i förhållande till golvytan till skillnad från den äldre parstugan som har jämförelsevis stor ytterväggsyta. Det är också en praktisk konstruktion för uppvärmning, då en murstock betjänar flera rum.

Byggnaderna uppfördes i en och en halv eller två våningar. Tvåvåningshusen blev efterhand den dominerande typen. Hustypen byggdes fram till början av 1940-talet.

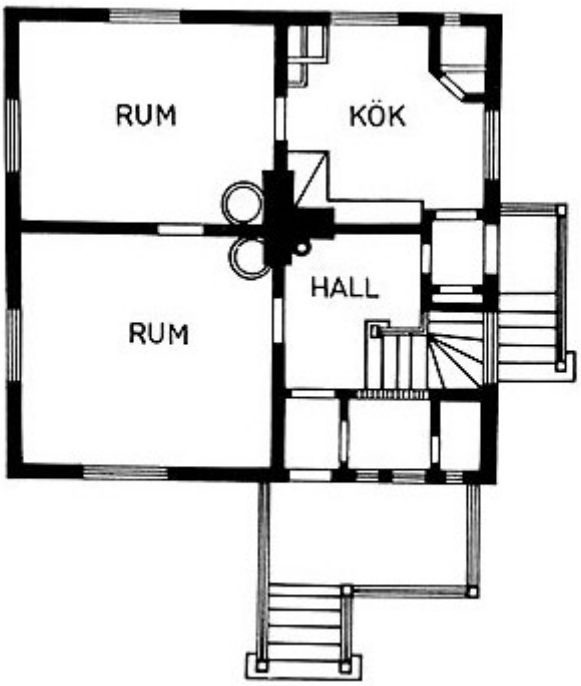

Exempel på korsbyggnad